

MISZTICIZMUS, SÁKRAMENTALIZMUS, KEGYELMI ESZKÖZÖK

SZABADOS ÁDÁM

Amikor Isten kegyelmének megtapasztalásáról beszélünk, lassan két évezrede két lelkiségi hagyomány áll szemben egymással. Ez a két hagyomány sokféle formát öltött már magára, egyik sem kötődött soha egyetlen felekezethez, vegytiszta formában talán nem is léteztek, mégis jól körülhatárolható jellegzetességei vannak mindkettőnek. A két hagyomány abban különbözik egymástól, hogy Isten kegyelmének áradását – az Úr jelenlétének és a Szentlélek munkájának megtapasztalását – milyen mértékben kötik meghatározott csatornákhöz, illetve milyen mértékben hangsúlyozzák Isten szabadságát a velünk való közösségében. Az egyik lelkiségi hagyományt nevezzük most egyszerűen *miszticizmusnak*, a másikat *sákramentalizmusnak*.

A miszticizmusban a hangsúly Isten munkájának *közvetlenségén* van: a Szentlélek közvetlen módon lép kapcsolatba az emberi lélekkel. A lelkiség konkrét formáitól függően ez a kapcsolat létrejöhet a csend, az ekstázis, a dicsőítés, a Lélekkel való betöltekezés, a Lélekben való megnyugvás, a nyelvekenszólás ajándéka, a Jézus-ima, a belső önátadás vagy elengedés révén, vagy bármilyen más módon, melyet Isten jónak lát a velünk való találkozásra. A miszticizmus szerint az Istennel való találkozás valódi átélés, az embert az érzékek, az érzések, és a legmélyebb szenvedélyek szintjén érinti meg. A találkozás együtt járhat kijelentésekkel, látomásokkal, hirtelen, előzmény nélküli belső változásokkal, hangos külső megnyilvánulásokkal, vagy csendes könnyekkel, örömmel, elragadtatással, békével, szomorúsággal, bűnbánattal, bizonyossággal. A misztikus lelkiség nem fektet különösebb hangsúlyt a formákra, hiszen Isten a formákon túl, a formák előtt, vagy a formák nélkül találkozik velünk. A misztikus lelkiség közvetlenségét felfedezhetjük a kvékerek kegyességi gyakorlatában, de akár a karizmatikus mozgalomban is. A kvékerek istentiszteletén nincs igehirdetés, nincsenek szentségek, Isten akkor szól, ha a Lélek valakit közvetlenül megragad. Karizmatikus istentiszteleteken a Lélek spontán megnyilvánulásai igazolják leginkább Isten jelenlétét, a hívők ezért várnak rá, számítanak az eljövételére, és csalódtak, ha semmi rendkívüli nem történik velük.

A sákramentalizmusban a hangsúly Isten munkájának *közvettségén* van: ebben a lelkiségben arra számítanak, hogy a Szentlélek közvetett módon lép kapcsolatba az emberi lélekkel. A lelkiség formáitól függően a kegyelem csatornája lehet a római katolikus egyház hét szentsége (keresztség, bérmálás, eucharisztia, gyónás, betegek kenete, papi szentség, házasság), az ortodox egyházak misztériumai (melyek átfedésben vannak a katolikus szentségekkel), az ikonok tisztelete, vagy akár az Ige és a sákramentumok protestáns istentiszteleteken való kiszolgáltatása. A sákramentalizmus az Istennel való találkozást az eszközökre korlátozza, miközben ezen eszközök hatékonyságában és eredményességében nem kételkedik. A megkeresztelt csecsemő akkor is kegyelmet él át, ha ennek nincsen tudatában. A püspök kézzel való érintése a Szentlelket közvetíti, függetlenül attól, hogy a bérmálkozó

tinédzser forróságot érez-e a szívében, vagy a piros biciklire gondol-e, amit a rítus után kap ajándékba a nagyszüleitől. A protestáns egyházak közül talán a lutheránus lelkiség állt mindig legközelebb a sákramentalizmushoz, bár paradox módon az egyébként inkább miszticizmusra hajlamos karizmatikus mozgalomban is találkozunk ezzel, amikor a Szentlélek kiáradását például „kenetostó” lelkészek kézzátételéhez kötik.

Az evangéliumi mozgalmak általában a két lelkiség között kerestek egészséges középutat. Néha a miszticizmushoz kerültek közelebb, néha a sákramentalizmushoz, de többnyire belátták, hogy Isten Lelkét sem korlátozni nem szabad, sem elválasztani azoktól az eszközöktől, melyeket a kegyelem csatornáiként választott. A bibliai hitgyakorlat egyszerűségéhez visszatérő protestantizmus – különösen a kálvini ága – a keresztségre és az úrvacsorára korlátozta a szentségek számát, és mindkettőt az igével való kapcsolatában tekintette csak kegyelmi eszköznek. Elismerte, hogy a Szentlélek nincsen bezárva ezekbe az eszközökbe, de hangsúlyozta, hogy a munkáját elválasztani sem lehet azoktól.

Ha a Szentlélek munkáját elválasztjuk a kegyelmi eszközöktől, az ebből fakadó miszticizmus könnyen parttalanná válik, az ember lelkében ellenőrizhetetlen folyamatok indulnak útjukra, és szélsőséges esetekben megjelenhetnek akár megtévesztő, idegen lelkek is (vö. 1Jn 4,1-6). Ha viszont „bezárjuk” a Szentlelket a kegyelmi eszközökbe, vagyis azt gondoljuk, hogy őt kizárólag a kegyelmi eszközök útján tapasztalhatjuk meg, és hogy a kegyelmi eszközök által Istent automatikusan (ex opere operato) meg is tapasztaljuk, akkor egyrészt megoltjuk a Szentlélek munkáját, másrészt becsapjuk önmagunkat, és összetévesztjük az Istennel való találkozást az Istennel való találkozás helyével, a szobrot az öntőformával, a valóságot annak látszatával. Míg tehát a miszticizmus *izgalma* a démoni megtévesztés lehetősége előtt nyit ajtót, a sákramentalizmus *unalma* a hit gépiessé válásához és kiüresedéséhez vezet. Az előbbi az ezotéria világába visz, az utóbbi automatizálja és mechanikussá tesz – ha úgy tetszik: mcdonaldsósítja – a hitet. (Ebben azért van némi ironia is, hiszen a démonokkal való harc éppen a miszticizmus egyik ismérve, a hit amerikanizálódása ellen pedig senki nem tiltakozik hangosabban a sákramentalistáknál.)

A kegyelmi eszközök evangéliumi szemlélete egyaránt elismeri, hogy Isten „misztikus” módon is kapcsolatra lép a hívőkkel, és eszközöket is használ a találkozáshoz. A korai keresztények kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádságban (ApCsel 2,42), mert hitték, hogy az új szövetség kegyelme ezeken az eszközökön keresztül erősíti őket és teszi őket alkalmassá Jézus követésére ebben a világban. A korai keresztények számítottak arra, hogy Isten rendszeresen, előre látható módon megáldja és megerősíti az övéit, ha ők élnek ezekkel az eszközökkel. Azt is tudták azonban, hogy Istent nem kötik ezek az eszközök, az eszközök nem garantálják a kegyelmet, sőt, Isten előre nem látható, váratlan formában is kiáraszthatja rájuk a Lelkét, ha úgy akarja (vö. ApCsel 2,1; 4,31). Az egészséges evangéliumi lelkiség tehát nem gondolkodik végletesen, sem a miszticizmus, sem a sákramentalizmus nem kielégítő

választás a számára. Inkább valahol a kettő között keresi az egyensúlyt. Nem hiszi, hogy Isten kizárólag közvetlen módon lép velünk kapcsolatba, de azt sem gondolja, hogy az Istennel való találkozás csak közvetetten, eszközök által jöhet létre. Nem azonosítja Isten kegyelmet annak csatornáival, de ott keresi Istent, ahol ő rendszeresen kiárasztja kegyelmét.